

УДК 340.1

*Наталія Олександрівна Клещенко,
здобувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ УНІФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Постановка проблеми. Питання ефективності законодавства завжди посідало і посідає пріоритетне місце в правовій науці. І це є зрозумілим, адже саме законодавство є тим регулятором, від якого залежать суспільні відносини у державі. А від рівня якості законодавства залежить ефективність роботи та взаємодії всіх органів влади та суспільства загалом. Крім того, реалії сьогодення потребують постійного звернення до міжнародно-правових норм, що знайшли своє відображення в договорах та рішеннях міжнародних організацій. В результаті виникає практична необхідність зближення національної правової системи до правових систем тих країн, з якими налагоджені постійні відносини різного характеру.

Сучасна правова наука має не один спосіб упорядкування законодавства. У даній статті хотілося б акцентувати увагу на такому способі, як уніфікації, що є ефективним як при упорядкуванні законодавства, так і слугує ефективним способом інтеграції у міжнародно-правовий простір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання теоретичної обґрунтованості уніфікації законодавства поставало в працях таких вчених, як О. Богачової, С. Гусарева, А. Граціанова, О. Копиленка, О. Кушнарської, Н. Оніщенко, Ю. Шемшученка тощо.

Метою статті є дослідження самого поняття уніфікації та її впливу на ефективність законодавства.

Основні результати дослідження. Саме поняття уніфікація в історії правової думки не є новим, проте активно про нього почали говорити лише з 20 століття, коли почали зароджуватися міжнародні організації.

На початку розгляду юридичного визначення поняття «уніфікація», вбачається за доцільне розглянути його з філологічної точки зору. З даної позиції уніфікація розглядається як приведення чогось до єдиної однакової форми, системи та єдиних нормативів [1, с. 997]; приведення до однаковості (одноподібності) [12, с. 498]. У словнику іноземних слів поняття «уніфікація» (франц. unification, від лат. unus – один, fecere – робити) визначається як приведення чого-небудь до єдиної норми, системи, форми, однотайності [11, с. 597]. Ну і власне, з правового погляду уніфікація розглядається як розроблення та введення у дію «загальнообов'язкових одноподібних юридичних норм» [13, с. 75].

Суть процесу уніфікації полягає у тому, щоб правові норми, які створюються, однаково застосовувалися б у всіх державах, становивши при цьому єдине правове поле.

Насамперед, слід розглянути саме поняття «уніфікація», яке в юридичній літературі трактується по-різному. Проте незважаючи на різницю у визначеннях різних авторів, є і дещо спільне, а саме те, що «уніфікація – це процес».

У тлумачному словнику «процес» характеризується як сукупність послідовних дій та засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку [1, с. 997]. Як зазначає О. Руденко, як процес, уніфікація, з одного боку, повинна обіймати низку послідовних дій та засобів, а з другого – має бути направлена на досягнення певного наслідку. На жаль, у вітчизняній літературі вкрай мало визначень, у яких розкриваються обидві сторони цього процесу та положень щодо уніфікації. Тому, в будь-якому разі, досліджуючи окреслену проблему, потрібно звертатися за аналогією до інтерпретації поняття «уніфікація» у міжнародному праві [10, с. 248].

Виходячи з цього, О. Руденко умовно поділяє визначення терміна «уніфікація» на три групи.

До першої найбільш розповсюдженої групи автор відносить визначення, в яких звертається увага лише на дії та засоби, з яких складається процес уніфікації. При цьому багато авторів, які акцентують увагу на цьому аспекті, вважають, що уніфікація полягає лише в створенні єдиних норм. До другої групи можна віднести визначення поняття «уніфікація», в яких автори розкривають спрямованість процесу уніфікації, тобто його наслідок. І, нарешті, до третьої групи автор від-

носить дефініції, в яких розкривається як зміст, так і спрямованість процесу уніфікації [10, с. 248]. Таку спробу робить Л. Варшаломідзе, який вважає, що процес уніфікації полягає «у виробленні однорідних правових норм для «регулювання цивільних відносин саме з іноземним елементом» [10, с. 248].

У контексті розгляду першої групи, слід акцентувати, що А. Маковський підкреслює, що уніфікація – це створення у правових актах різних держав однакових за змістом норм, шляхом застосування міжнародно-правових засобів і впливу різних правових систем одна на одну [3, с. 35]. А з точки зору А. Мамуляна та С. Кашкіна, уніфікація – це створення однаковості, а уніфікована норма – це єдиний закон [6, с. 371].

Водночас зведена уніфікація до процесу створення єдиних норм уявляється надто спрощена. Погоджуємося з думкою А. Хачатуряна, який вважає, що «уніфікація правового регулювання повинна простягатися за межі процесу правотворчості та охоплювати різні стадії правореалізації» [14, с. 10], тобто уніфікація має охоплювати також імплементацію правових норм. Тобто деякі автори, крім створення єдиних норм, вважають невід'ємним засобом процесу уніфікації імплементацію цих норм – їх здійснення та виконання на внутрішньодержавному рівні. При цьому, як зазначає О. Руденко, проблема функціонування міжнародного права, реалізації його норм стали предметом серйозного дослідження лише в останні роки [10, с. 248]. Ми також підтримуємо думку щодо обов'язковості імплементації уніфікованих норм.

У другій групі дефініцій не визначено, які саме дії та засоби складають зміст процесу уніфікації. Натомість підкреслюється, що він має бути спрямований на створення, зміну або припинення норм. Отже, якщо у попередній групі визначень про поняття «уніфікація» трактується як створення норм, то у даній групі – як процес, спрямований на створення норм. Дії та засоби, які складають зміст процесу уніфікації, в цій групі визначень не розкриваються. Водночас у визначеннях даної групи підкреслюється, що норми мають бути тотожними [10, с. 248]. Так, А. Хачатурян вважає уніфікацію «правотворчим процесом, направленим на створення, зміну, припинення норм тотожно іншій національній правовій системі» [14, с. 12].

Найбільш точною, що найповніше розкриває зміст поняття «уніфікація», з нашої точки зору, є третя група, так як у даній групі визначення є найбільш повними.

Уніфікація у праві – це процес приведення чинного законодавства до єдиної узгодженої системи шляхом усунення розбіжностей і надання однаковості правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин [4, с. 59]. Потреба в уніфікації виникає тоді, коли певні дії починають часто повторюватися, а розроблення єдиних уніфікованих норм надасть змогу після їх ухвалення урегулювати належним чином колізійну ситуацію, що виникла.

Уніфікація є сукупністю способів одноманітного регулювання будь-яких сторін суспільних відносин, оскільки основною її внутрішньою ознакою саме і є єдність. Вказані явища перебувають між собою у нерозривному зв'язку, а уніфікація забезпечує синхронну дію всіх структурних елементів системи законодавства та дозволяє зміцнити їх взаємозумовленість. У свою чергу, юридичною основою уніфікації законодавства виступає монолітність системи, потреба в якій має періодичний характер, тобто залежно від нагромадження та інтенсивності нормативно-правового матеріалу. Уніфікацію не повинна «бентежити» специфіка суспільних відносин, диференційований підхід до їх регламентації. Наявність у даних відносинах однакових граней і ознак, їх системна єдність водночас припускає комплексне, уніфіковане врегулювання. Ефективністю даного підходу є те, що уніфікація, по-перше, сприяє полегшенню використання правових приписів на практиці (зокрема, міжнародної), а по-друге – забезпечує низку переваг законодавчого характеру (виключає елементи його дублювання нормативного матеріалу, зменшує його обсяг тощо) [9, с. 50].

Сучасна наукова література надає різні визначення уніфікації законодавства. Даний процес займає пріоритетне місце в науковій правовій доктрині, так як є одним із способів упорядкування та оптимізації всієї нормативно-правової бази та охоплює всі структурні ланки законодавчої системи.

Багато вчених досліджують саме суть уніфікації, і кожен з них дає власне визначення цьому процесу. Так, на думку С. Лебедева, уніфікація є одним із засобів прогресивного забезпечення правового регулювання міжнародних відносин, мета яких полягає у забезпеченні застосування в різних країнах єдиних за змістом і правил стосовно таких відносин [5, с. 16-17].

З точки зору Н. Вілкової, уніфікація розглядається як забезпечення в праві різних держав однакових за змістом правових норм, призначення яких полягає у регулюванні відповідної групи

правовідносин, які замінюють положення вітчизняного законодавства такими одноманітними нормами, чим і створюють однаковий правовий простір, що, в свою чергу, сприяє забезпеченню єдиних або схожих правових умов функціонування суб'єктів господарювання. Досягнення цієї мети, на думку вченої, можливе різними методами та шляхами. При цьому правова уніфікація в широкому значенні охоплює міжнародне кодифікування і гармонізацію [2, с. 78].

Хотілося б зазначити, що сьогодні уніфікація широко поширена у правових системах таких держав, як Данія, Швеція, Фінляндія, де уніфіковано морське, торговельне, договірне, зобов'язальне законодавство тощо. Уніфікація прямо впливає на якість законодавства, а також сприяє зближенню правових систем.

Отже, процес уніфікації є безперервним і охоплює всі структурні ланки законодавчої системи. Його використання в різних частинах законодавчого масиву багато в чому залежить від попередніх умов уніфікації, а також техніки здійснення. До таких умов необхідно віднести потребу в уніфікації правового матеріалу в певній галузі суспільних відносин, високий рівень систематизації законодавства, уніфікабельність законодавства тієї чи іншої галузі, підвищену «щільність» функціональних взаємозв'язків між різними структурними елементами системи законодавства, їх суперечливість тощо [7, с. 51].

Висновки. Поняття уніфікації законодавства не є новим у правовому полі дослідження. Розглянувши погляди вчених правознавців щодо поняття «уніфікація», ми доходимо до висновку, що це процес упорядкування законодавства шляхом зміни старих або прийняття нових нормативно-правових актів та імплементації останніх у національне право відповідної країни з метою одноманітного регулювання суспільних відносин у різних правових системах. Саме активний процес уніфікації допоможе зробити вітчизняне законодавство ефективним та якісним, а також на належному рівні забезпечить захист основних прав та свобод особистості.

Список використаних джерел

1. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: Перун, 2004. 1440 с.
2. *Вилкова Н. Г.* Договорное право в международном обороте. Москва : Статут, 2002. 510 с.
3. *Иванов Г. Г.,* Маковский А.П. Международное частное морское право. Ленинград : Судостроение, 1984. 280 с.
4. *Кушнаркова О. В.* Поняття і природа уніфікації нормативно-правової термінології. Юридична психологія та педагогіка. 2011. № 2 (10). С. 58-61.
5. *Лебедев С. Н.* Унификация правового регулирования международных хозяйственных отношений: некоторые общие вопросы. Юридические аспекты осуществления внешнеэкономических связей : Труды кафедры международного частного и гражданского права МГИМО МИД. Москва, 1979. С. 15-43.
6. *Мамуля А. С.,* Кашкин С. Ю. Англо-русский полный юридический словарь. Москва : Рэббит, 1993. 813 с.
7. *Молибога Р. М.* До питання про механізм зближення національних правових систем в сучасному правовому розвитку. Часопис Київського університету права. 2009. № 4. С. 49-54.
8. *Новий тлумачний словник української мови.* В 4-х т. Т. 4. РОБ-Я / уклад. Яременко В., Сліпушко О. Київ : Аконт, 1998. 941 с.
9. *Оніщенко Н. М.* Уніфікація як спосіб співвідношення і узгодженості внутрішньодержавного і міжнародного права. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2015. № 6 (164). С. 48-54.
10. *Руденко О. В.* Уніфікація міжнародного приватного права в ЄС : монографія. Чернівці : Рута, 2009. 248 с.
11. *Словарь иностранных слов* / под ред. Ф. М. Петрова и др. Москва, 2010. 1042 с.
12. *Словарь русского языка.* В 4 т. Москва : Русский язык, 1984. Т. IV. С-Я. 789 с.
13. *Тихомиров Ю. А.* Курс сравнительного правоведения. Москва : Норма, 1996. 432 с.
14. *Хачатурян А.Г.* Унификация коллизионных норм в международном частном праве. Киев : Наук. думка, 1993. 126 с.

References

1. *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* / uklad. i holov. red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin : Perun, 2004. 1440 s.
2. *Vilkova N. G.* Dogovornoe pravo v mezhdunarodnom oborote. Moskva : Statut, 2002. 510 s.
3. *Ivanov G. G.,* Makovskij A. P. Mezhdunarodnoe chastnoe morskoe pravo. Leningrad : Sudostroenie, 1984. 280 s.
4. *Kushnarova O. V.* Poniattia i pryroda unifikatsii normatyvno-pravovoi terminolohii. Yurydychna psykholohiia ta pedahohika. 2011. № 2 (10). S. 58-61.

5. *Lebedev S. N.* Unifikatsiya pravovogo regulirovaniya mezhdunarodnykh hozyajstvennykh otnoshenij: nekotorye obshchie voprosy. Yuridicheskie aspekty osushchestvleniya vneshneekonomicheskikh svyazey : Trudy kafedry mezhdunarodnogo chastnogo i grazhdanskogo prava MGIMO MID. Moskva, 1979. S. 15-43.
6. *Mamulyan A. S., Kashkin S. Yu.* Anglo-russkij polnyj yuridicheskij slovar'. Moskva : Rebbit, 1993. 813 s.
7. *Molyboha R. M.* Do pytannia pro mekhanizm zblyzhennia natsionalnykh pravovykh system v suchasnomu pravovomu rozvytkovi. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2009. № 4. S. 49-54.
8. *Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy.* V 4-kh t. T. 4. ROB-Ya / uklad. Yaremenko V., Slipushko O. Kyiv : Akonit, 1998. 941 s.
9. *Onishchenko N. M.* Unifikatsiia yak sposib spivvidnoshennia i uzghodzhennosti vnutrishnoderzhavnoho i mizhnarodnoho prava. Biuletен Ministerstva yustyttsii Ukrainy. 2015. № 6 (164). S. 48-54.
10. *Rudenko O. V.* Unifikatsiia mizhnarodnoho pryvatnoho prava v YeS : monohrafiia. Chernivtsi : Ruta, 2009. 248 s.
11. *Slovar' inostrannykh slov / pod red. F. M. Petrova i dr.* Moskva : , 2010. 1042 s.
12. *Slovar' russkogo yazyka.* V 4 t. Moskva : Russkij yazyk, 1984. T. IV. S-Ya. 789 s.
13. *Tihomirov Yu. A.* Kurs sravnitel'nogo pravovedeniya. Moskva : Norma, 1996. 432 s.
14. *Hachaturyan A. G.* Unifikatsiya kolizionnykh norm v mezhdunarodnom chastnom prave. Kiiv : Nauk. dumka, 1993. 126 s.

Клещенко Н. О. Теоретичний аспект уніфікації законодавства

У статті досліджується теоретичний аспект уніфікації та її впливу на ефективність законодавства. Уніфікація досліджується з філологічної та правової точки зору. Акцентується, що уніфікація активно почала досліджуватися з розвитком міжнародних організацій, і є ефективним способом упорядкування законодавства, а також інтеграції у міжнародно-правовий простір. Розглядаються точки зору вчених правознавців щодо визначення поняття уніфікації законодавства. Уніфікація характеризується як процес упорядкування законодавства з метою одноманітного регулювання суспільних відносин в різних правових системах. Наголошується на обов'язковій імplementації уніфікованих норм у внутрішнє право держави.

Ключові слова: уніфікація законодавства, правове регулювання, імplementація, система законодавства.

Kleshchenko N. O. Theoretical aspect of unification of legislation

The article examines the theoretical aspect of unification and its impact on the effectiveness of legislation. It is noted that regardless of the place of creation, the legislative process has always been and remains a difficult task, the solution of which requires a comprehensive approach. Unification is studied from a philological and legal point of view.

It is emphasized that unification has been actively studied with the development of international organizations, and is an effective way to regulate legislation and integration into the international legal space, as expressed in the joint cooperation of different countries through the adoption of similar legal acts. It is now widespread in the legal systems of countries such as Denmark, Sweden, Finland, where maritime, trade, contractual, binding legislation, etc. are unified. Unification directly affects the quality of legislation, as well as contributes to the convergence of legal systems. In general, it can be described as a way of converging legal systems by forming a uniform legal regulation within the relevant legal space.

The points of view of legal scholars on the definition of the concept of unification of legislation are considered. Unification is characterized as a process of streamlining legislation in order to uniformly regulate social relations in different legal systems. Emphasis is placed on the mandatory implementation of unified norms in the domestic law of the state.

Keywords: unification of legislation, legal regulation, implementation, system of legislation.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-19